

Feiten & Mythen

Toekomstverkenning Democratie
Trendbureau Overijssel, 2010

Inhoudsopgave

Inleiding

1. Politieke betrokkenheid in Nederland en Overijssel
  - Politiek en jongeren
  - Politiek en persoonskenmerken
  - Politieke betrokkenheid in internationaal perspectief
2. Regionale politiek
3. Politieke partijen en coalities

Inleiding

Dit document vol met 'Feiten en Mythen' over de toekomst van democratie is een van de eindproducten van de toekomstverkenning Democratie uitgevoerd door Trendbureau Overijssel in 2010. In dit document zijn gegevens verzameld die opvallend zijn, of belangrijks als achtergrondinformatie voor de rest van de trendverkenning. Als basis voor dit document dienen bestaande rapporten en publicaties van andere instellingen en interviews die met experts zijn gehouden.

Meer informatie over de toekomstverkenning democratie vindt u online op <http://www.trendbureauoverijssel.nl/trendverkenning-2010/democratie.html>

1. Politieke betrokkenheid in Nederland en Overijssel

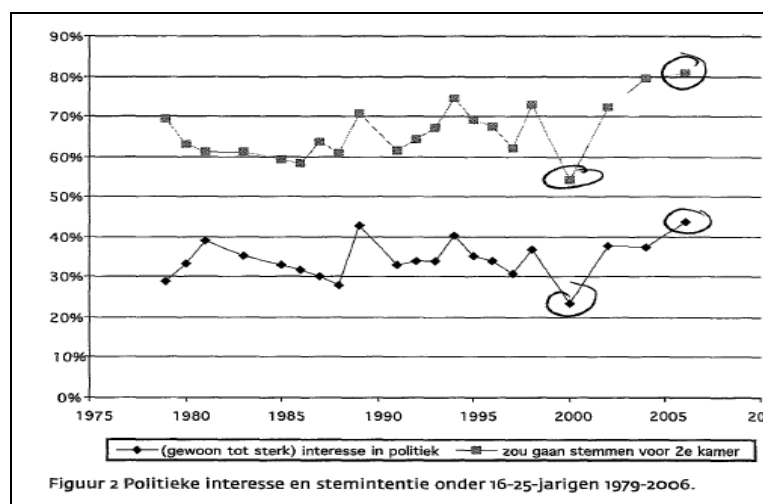
Politiek en jongeren

1.1 Mythe: De politieke interesse onder jongeren van nu is minder dan vroeger; politieke interesse hangt vooral af van wat er speelt in de politiek, niet van de tijd waarin we leven

Analyse van data van het onderzoek *Culturele Veranderingen in Nederland* van het Sociaal Cultureel Planbureau laat zien dat de interesse in de politiek onder 16-25 jarigen een grillig verloop in de tijd laat zien. In de afgelopen zes jaar is zowel het hoogste als laagste percentage (gewoon tot sterk) geïnteresseerden gemeten: in 2000 lag dit percentage op 23%, in 2006 op 44%. Ter vergelijking: in de jaren '80 en '90 schommelde dit percentage tussen de 28% en 43%.

Vragen over het al dan niet gaan stemmen voor verkiezingen van de Tweede Kamer en het al dan niet regelmatig lezen over politiek, laten eenzelfde grillige verloop zien, met dezelfde uitschieters in 2000 en 2006. De interesse van jongvolwassenen in de politiek lijkt vooral af te hangen van wat er speelt in de politiek, en niet zozeer van de tijd waarin we leven.

Overigens constateren de onderzoekers dat politieke interesse niet meteen politieke participatie impliceert. De bereidheid om zelf actie te voeren (bijvoorbeeld tegen een onrechtvaardige wet) is al decennialang laag.

Bron: *Trends in de maatschappelijke betrokkenheid van jongvolwassenen*, Elke Zeijl en Caroline van Weert (SCP), in *Jeugdbeleid*, 2(1), p. 59-68, 2008

De resultaten van een andere studie van het SCP laten eenzelfde beeld zien: er zijn geen duidelijke verschillen in de politieke houding en betrokkenheid van de jongste generatie. Zie ook de onderstaande tabel, met daarin onder meer het percentage jongeren dat meer inspraak wil voor burgers.

Tabel 4.1 Politieke houdingen en betrokkenheid van de bevolking van 16 jaar en ouder als geheel en in drie geboortecohorten, 1975-2002 (in procenten)

	1975	1980	1985	1990 ^a	1995	2000	2002
wil meer inspraak voor burgers ^b	69	62	60	63	70	71	74
jongste generatie	.	.	.	64	70	74	71
middengeneratie	75	69	66	67	70	71	75
oudste generatie	67	59	54	60	70	71	75

Bron: *In het zicht van de toekomst, SCP, 2004*

Een ander onderzoek onder jongeren (18-25 jaar), uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken, laat zien dat een ruime meerderheid interesse toont in de politiek. Jongeren geven in dit onderzoek aan het belangrijk te vinden betrokken te zijn bij de samenleving, en zien daarin ook een rol voor zichzelf weggelegd. Het gaat dan bijvoorbeeld om stemmen bij verkiezingen. Vrijwel niemand is actief in een politieke partij of actiegroep die zich bezighoudt met politiek (4%), een percentage dat volgens de onderzoekers overigens niet sterk afwijkt van de rest van de bevolking.

Dit onderzoek laat overigens zien dat de interesse in politiek toeneemt naarmate men ouder wordt (de 'oudere' jongere versus de 'jonge' jongere).

Bron: *Jonge burgers en democratie - Kennis, houding en vaardigheden, Harmen Binnema, Maud Adriaansen en Dieter Verhulst, UvA, i.o.v. Ministerie Binnenlandse Zaken, 2007*

1.2 Feit: Jongeren zijn geïnteresseerd in politiek, maar hebben twijfels over de moraal van politici

Onderzoek van Binnema (2007) onder jongeren (18-25 jaar) laat zien dat over de moraal van politici wordt getwijfeld: ze beloven meer dan ze kunnen waarmaken, zijn alleen geïnteresseerd in stemmen en niet in meningen, en je maakt vooral carrière door je politieke vrienden. Verder heeft een meerderheid niet het idee dat politici de gewone mensen vertegenwoordigen. Mensen zoals zij hebben geen invloed op de politiek en politici bekommeren zich niet om de mensen van mensen zoals zij, en verliezen het contact met de bevolking. Over de competentie van politici heeft ongeveer de helft twijfels: ze begrijpen niet wat er in de samenleving speelt. Een krappe meerderheid denkt wel dat ze bekwaam zijn en in staat problemen op te lossen. Al met al genieten politici beduidend minder vertrouwen dan andere instituties, zoals de rechters, de politie of zelfs de media.

Net als in andere studies (zie feit 1.4) wordt ook hier worden overigens (grote) verschillen gevonden in opleidingsniveau.

Bron: *Jonge burgers en democratie - Kennis, houding en vaardigheden, Harmen Binnema, Maud Adriaansen en Dieter Verhulst, UvA, i.o.v. Ministerie Binnenlandse Zaken, 2007*

1.3 Feit: er is een 'kloof' zichtbaar tussen jongeren met een lage en hoge opleiding

Onderzoek onder jongeren (18-25 jaar) laat zien dat zowel op kennis, houding als op vaardigheden er duidelijke verschillen zijn tussen zij die een lagere opleiding genieten of hebben genoten, en de jongeren die hoger opgeleid zijn. Lager opgeleiden hebben minder kennis van de democratie, zijn minder betrokken bij politiek en zijn minder goed in staat hun rol in de democratie vorm te geven. Wat dit laatste betreft: ze zijn minder kritisch op de bronnen van het (politieke) nieuws, kunnen minder goed feiten van meningen onderscheiden, men vindt politiek ingewikkelder, vinden het lastiger een mening te vormen, en nemen minder vaak deel aan politiek activiteiten.

Bron: *Jonge burgers en democratie - Kennis, houding en vaardigheden, Harmen Binnema, Maud Adriaansen en Dieter Verhulst, UvA, i.o.v. Ministerie Binnenlandse Zaken, 2007*

1.4 Feit: Er is onduidelijkheid over de politieke betrokkenheid nu en in de toekomst van de huidige jongeren

De onderzoeken van het SCP blijkt de politieke interesse van de huidige jongeren niet minder te zijn dan dat de jongeren uit het verleden. Toch concludeert Motivaction (zie ook feit 1.10 over burgerschapstijlen) dat de huidige jongeren een andere burgerschapstijl hanteren dan de oudere generaties – meer pragmatisch en meer als buitenstaander –, en dat zij minder maatschappelijk en politiek betrokken (zullen) zijn.

De diverse onderzoeksresultaten combinerend lijkt het eerder zo te zijn dat ook jongeren nog wel vertrouwen hebben in het democratisch stelsel en interesse in politiek, maar veel minder hebben met de wijze waarop partijen en politici dit invullen. Een conclusie die de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) in meer algemene zin trekt (zie feit 1.7).

1.5 Feit: Onder jongeren is de kennis van de representatieve democratie beperkt

Uit een onderzoek onder 800 jongvolwassenen (18-25 jaar) blijkt dat 27% niet weet dat de gemeenteraad door de bevolking wordt gekozen, 23% weet dat niet van provinciale staten, en 13% weet dat niet van de Tweede Kamer. Zij daarbij opgemerkt dat het onderzoek een maand na de PS-verkiezingen heeft plaatsgevonden. Iets meer dan de helft van de ondervraagden begrijpt de achtergrond van de machtenscheiding. Ook bij de verhouding tussen Tweede Kamer, rechters en regering valt op dat een aanzienlijk deel het antwoord niet weet of verkeerd antwoordt.

Vrijwel iedereen kan de collectieve voorzieningen onderscheiden en men kent het verschil tussen taken die landelijke en gemeentelijk worden uitgevoerd. De kennis over Europa is aanzienlijk minder dan die over de nationale democratie. Een kleine meerderheid (53%) weet dat nationale regels ondergeschikt zijn aan Europese regels. Bij de kennisvragen worden duidelijke verschillen gevonden tussen de ondervraagden, met name naar opleidingsniveau.

Bron: Jonge burgers en democratie - Kennis, houding en vaardigheden, Harmen Binnema, Maud Adriaansen en Dieter Verhulst, UvA, i.o.v. Ministerie Binnenlandse Zaken, 2007

1.6 Mythe: Mensen hebben geen vertrouwen meer in het democratisch stelsel; probleem is niet zozeer het democratisch stelsel, als wel de wijze waarop partijen en politici het invullen

Dit stelt de Raad voor het Openbaar Bestuur in zijn advies 'Vertrouwen op democratie' (zie ook voorgaande feit).

Bron: Vertrouwen op democratie, Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB), 2010

Politiek en persoonskenmerken

Hiervoor al specifiek ingegaan op politieke betrokkenheid van jongeren, hieronder nader ingaan op bijvoorbeeld relatie politieke betrokkenheid met opleiding, leeftijd en burgerschapsstijl.

1.7 Feit: Het gemiddelde opleidingsniveau bepaalt politieke en maatschappelijke participatie in belangrijke mate

Het opleidingsniveau is de belangrijkste voorspellende factor voor politieke en maatschappelijke participatie.

Bron: Ivo Hartman, Burgerschap en patronen van politieke participatie, Jaarboek KennisSamenleving, 2008

1.8 Mythe: Met het stijgen van het (gemiddeld) opleidingsniveau, stijgt de politieke betrokkenheid en participatie 'vanzelf'. De stijging van de politieke participatie is minder groot dan op grond van stijging gemiddeld opleidingsniveau verwacht zou mogen worden

Het gemiddelde opleidingsniveau, de belangrijkste voorspellende factor voor politieke en maatschappelijke participatie, is verhoogd. Maar de ongelijkheid in opleidingsniveau is de afgelopen dertig jaar eerder toegenomen dan verminderd, vooral vanwege de instroom van zeer laaggeschoolde niet-westerse migranten. De belangstelling voor politiek, protestbereidheid en in mindere mate actieve politieke participatie zijn de laatste decennia iets gestegen, al is die stijging kleiner dan men op grond van het gemiddeld hogere opleidingsniveau zou verwachten. Omdat het vertrouwen in de democratie en in het Nederlandse politieke stelsel niet structureel zijn gedaald, zoeken we de verklaring voor dit verschijnsel in twee buiten-politieke factoren.

Ten eerste is er het gegeven dat naast het politiek bestuur veel maatschappelijke instellingen en organisaties aan hun leden en gebruikers en arbeidsorganisaties aan werknemers hogere eisen zijn gaan stellen zowel wat betreft meedenken over beleid als meedoen aan de uitvoering ervan. Ten tweede is de

gemiddeld vrij beschikbare tijd, dus ook de tijd waarbinnen politieke participatie moet plaats vinden, de afgelopen decennia afgenomen.

Bron: Ivo Hartman, *Burgerschap en patronen van politieke participatie, Jaarboek KennisSamenleving, 2008*

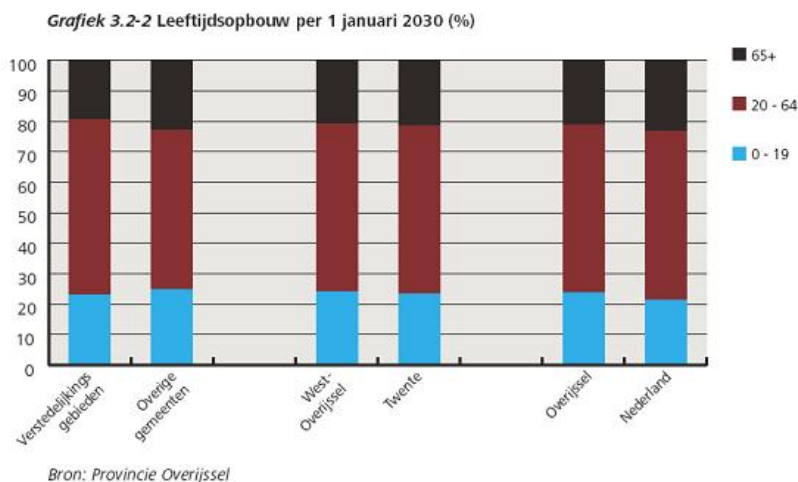
1.9 Feit: Ondanks stijging gemiddeld opleidingsniveau, valt grote groep mensen – lager opgeleide, sociaal-economisch zwakkeren – buiten de boot als het gaat om politieke participatie

Veel van de hiervoor genoemde ontwikkelingen trekken een wissel op het politiek zelfvertrouwen, de assertiviteit, verbale vermogens, communicatieve en sociale vaardigheden en bureaucratische competentie van burgers, om te zwijgen van hun energie en tijd. Meer dan ooit zijn mensen aangewezen op hun eigen individuele vaardigheden en netwerken – niet alleen als werknemer of als deelnemer aan het maatschappelijk verkeer – maar ook als het gaat om effectieve politieke participatie. Die vermogens en kwaliteiten zijn niet gelijk verdeeld: sociale klasse, de combinatie van opleiding, werk (met ervaring, status en netwerken die dat meebrengt) en inkomen bepalen nog steeds de politieke mogelijkheden van mensen. Als zelfs, zoals we hebben gezien, hoger opgeleiden zich alleen nog heel selectief met politieke acties bezig kunnen houden, hoeveel hoger moet de drempel dan niet zijn voor lager opgeleide, sociaal-economisch zwakkere groepen.

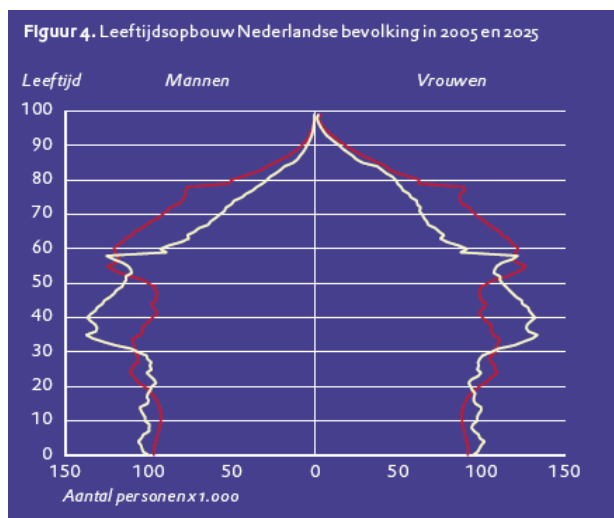
Bron: Ivo Hartman, *Burgerschap en patronen van politieke participatie, Jaarboek KennisSamenleving, 2008*

1.10 Feit: De samenstelling van het electoraat verandert de komende decennia aanzienlijk: meer ouderen, minder jongeren

Landelijk is sprake van een forse toename van het aandeel ouderen en een afname van het aandeel jongeren. Dit speelt in Overijssel ook, al is en blijft Overijssel een relatief jonge provincie, waar minder dan in de rest van Nederland sprake is van ‘ontgroening’ en ‘vergrijzing’. Toch neemt ook in Overijssel het aandeel 65+-ers tussen 2009 en 2030 toe van 14% naar 21%. Een hiermee samenhangende ontwikkeling is dat het aandeel eenpersoonshuishoudens in Nederland – en ook in Overijssel – flink toeneemt. Door deze ontwikkeling neemt de gemiddelde huishoudgrootte af.

Bron: *Staat van Overijssel, 2009*

Bron: Regionale bevolkings- en alloctonenprognose 2005-2025, CBS en RPB

1.11 Feit: Onzekerheid en verwarring over eigen toekomst maakt burgers gevoelig voor simpele oplossingen en voor het aanwijzen van zondebokken voor de vermeende achtergesteldheid

Dit is een belangrijke conclusie uit de *Sociale Staat van Nederland 2009* van het Sociaal Cultureel Planbureau. Hierover wordt in dit rapport het volgende gezegd:

‘In de vorige ssn (Bijl et al. 2007: 305) constateerden we dat er een niet geringe en blijvende minderheid in Nederland is die ontevreden en wantrouwend staat ten opzichte van de overheid, moeite heeft met de verschraving van de verzorgingsstaat, problemen heeft met de verkleuring van Nederland en zich niet serieus genomen voelt. Deze groep is luid en duidelijk aanwezig in de media. Aan zowel de linker- als rechterzijde van het politieke spectrum heeft deze groep gehoor gekregen. Hoewel de uitingsvormen van de politici populistische trekken hebben, zijn de opvattingen van deze burgers te kenschetsen als ‘modern conservatisme’ (Schnabel 2009). Zij staan voor het behoud van verworvenheden, zoals de bescherming van burgers door de verzorgingsstaat, het niet teloor laten gaan van de gelijkwaardige maatschappelijke positie van vrouwen en homo’s, het voorkomen dat de Nederlandse cultuur en identiteit in Europa ten onder gaan. De bedreigingen van deze vrijheden en verworvenheden komen in hun ogen van ‘Europa’, ‘de islam’ of ‘de elite in Den Haag’. Inmiddels is duidelijk dat deze groep nogal divers is samengesteld, maar vooral een oververtegenwoordiging kent van lager opgeleiden. Of politieke bewegingen als de PVV en TON en politieke partijen als de SP deze burgers blijvend aan zich zullen weten te binden, hangt mede af van de vraag of zij erin slagen bij te dragen aan oplossingen voor de crisis.’

Bron: *De sociale staat van Nederland 2009*, SCP

1.12 Mythe: Het ontbreken van vertrouwen in de politiek komt voort uit onvrede met het persoonlijke leven

Er blijkt slechts een zwak, positief verband te zijn tussen de tevredenheid met het persoonlijke leven en het politiek vertrouwen (zie tabel 3.11). Tevredenheid hebben een grotere kans ook vertrouwen te hebben, en vice versa. Maar er zijn ook grote groepen respondenten die niet aan dit beeld voldoen. Daarbij zij opgemerkt dat de niet onaanzienlijke groep Nederlanders die tevreden is met hun eigen leven maar de politiek wantrouwt, nauwelijks te classificeren is naar sociaaldemografische kenmerken.

Tabel 3.11

Tevredenheid met persoonlijk leven en politiek vertrouwen, bevolking van 16 jaar en ouder, 2008

		persoonlijk leven		
		tevreden	neutraal	ontevreden
politiek	veel/onbeperkt vertrouwen	10	6	2
	neutraal	26	25	5
	weinig/geen vertrouwen	9	12	5

Bron: SCP (CV'08/'09)

Bron: *De sociale staat van Nederland 2009*, SCP

Er lijkt dan geen sprake te zijn van een duidelijke relatie tussen tevredenheid met het persoonlijk leven en vertrouwen in de politiek, wel lijkt de onzekerheid over de eigen toekomst van invloed te zijn op hetgeen men inhoudelijk als politieke reactie verwacht. Daarover gaat het volgende feit.

1.13 Feit: Het wantrouwen in (politieke) instituties stijgt met de leeftijd en is groter bij lager opgeleiden

Onderzoek van het SCP laat zien dat het wantrouwen van burgers het grootst is in maatschappelijke instituties (28%) en de politiek (26%), en minder in justitie (18%) en de overheid (17%). Verder lijkt het wantrouwen in instituties te stijgen met de leeftijd. Het is daarbij onduidelijk of dit een levensloop- of een generatie-effect is. De verschillen tussen jong en oud zijn het grootst voor politieke en justitiële instituties. Voor opleidingsniveau geldt dat een hogere opleiding in verband staat met minder wantrouwen in overheid, politiek en justitie, maar niet in maatschappelijke instituties. Tot slot blijken er ook verschillen te zijn naar politieke oriëntatie: mensen met een linkse politieke voorkeur wantrouwen de politiek en justitie (en in mindere mate de overheid) minder dan mensen met een neutrale of rechtse politieke voorkeur.

Bron: *De sociale staat van Nederland 2009*, SCP

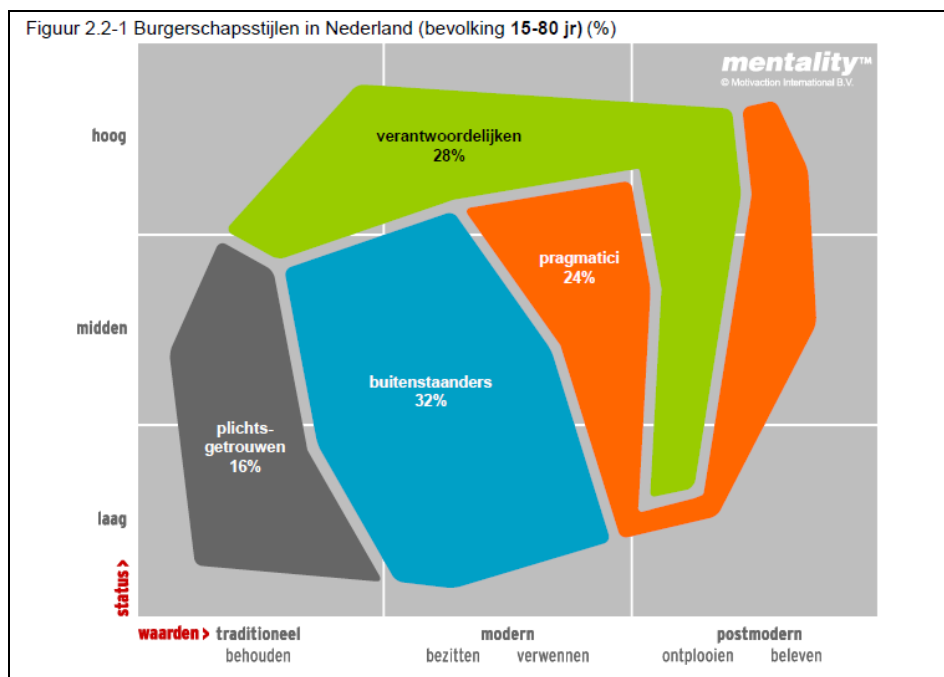
1.14 Ontwikkeling: het aandeel 'pragmatici' en 'buitenstaanders' neemt toe, die van 'verantwoordelijken' en 'plichtsgetrouwen' af

Motivaction heeft een prognose gemaakt van de ontwikkelingen in de omvang van de sociale milieus en burgerschapstijlen in Overijssel tot 2030. Uitgangspunt daarbij was dat waarden generatiegebonden zijn en stabiel over de tijd: de sociale milieus en burgerschapstijlen die de jongeren van nu typeren, zullen de sociale milieus en burgerschapstijl zijn van de ouderen van de toekomst.

In de analyse worden 5 generaties onderscheiden:

1. Vooroorlogse generatie (geboren 1910-1930)
2. Stille generatie (geboren 1931-1940)
3. Protestgeneratie (geboren 1941-1955)
4. Verloren generatie (geboren 1956-1970)
5. Pragmatische generatie (geboren 1971-1980)
6. Grenzeloze generatie (geboren na 1980)

Per generatie is vervolgens nagegaan hoe de verdeling van de door Motivaction onderscheiden sociale milieus (hier verder niet besproken), en burgerschapstijlen – buitenstaanders, pragmatici, verantwoordelijken en plichtsgetrouwen – is. Onderstaande figuur geeft schematisch de typering van de vier burgerschapstijlen weer.

De belangrijke bevindingen zijn (zie ook onderstaande figuur):

- De *traditionele burgerij* neemt gestaag af bij opeenvolgende generaties in Overijssel. Terwijl dit verreweg het grootste milieu is in de vooroorlogse generatie, kent de grenzeloze generatie nauwelijks nog tradionele burgers.
- *Opwaarts mobiele*n zijn het kleinst in de protestgeneratie maar groeien in de generaties daarna gestaag. In de grenzeloze generatie zijn ze verreweg de grootste groep.
- *Gemaksgeoriënteerden* nemen gestaag in omvang toe en zijn na de opwaarts mobiele n het grootste milieu in de grenzeloze generatie.

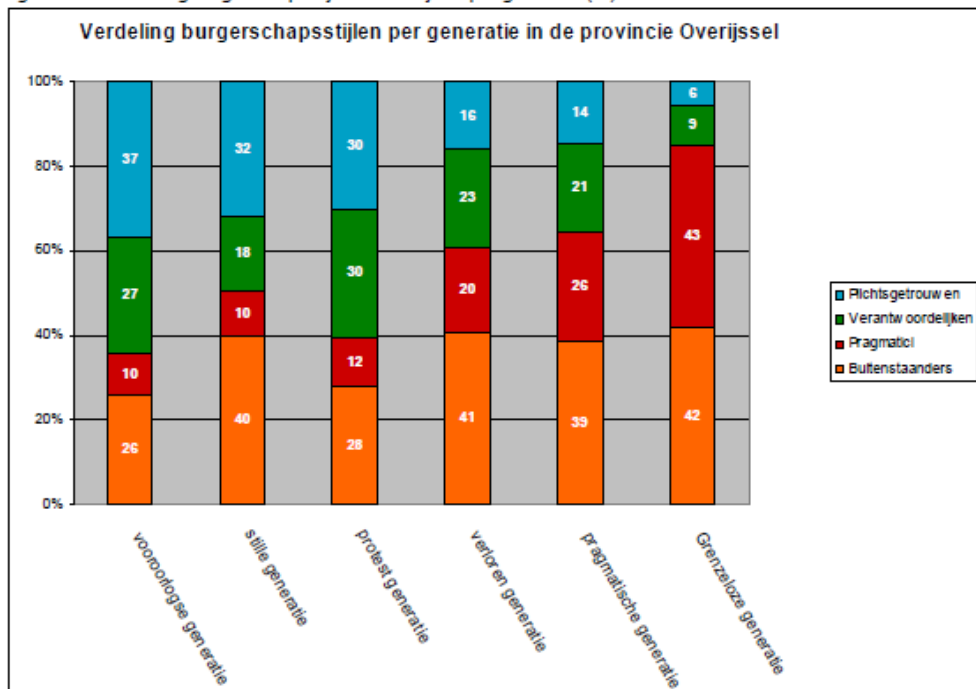
Belangrijke conclusie van Motivaction is:

‘Wanneer we kijken naar de huidige verschillen tussen de generaties in de verdeling van burgerschapstijlen, dan zien we duidelijk dat plichtsgetrouwe burgers en verantwoordelijken aanzienlijk afnemen, met name in de jongste generaties. Een overgrote meerderheid van jongere generaties in Overijssel bestaat uit pragmatici en buitenstaanders.

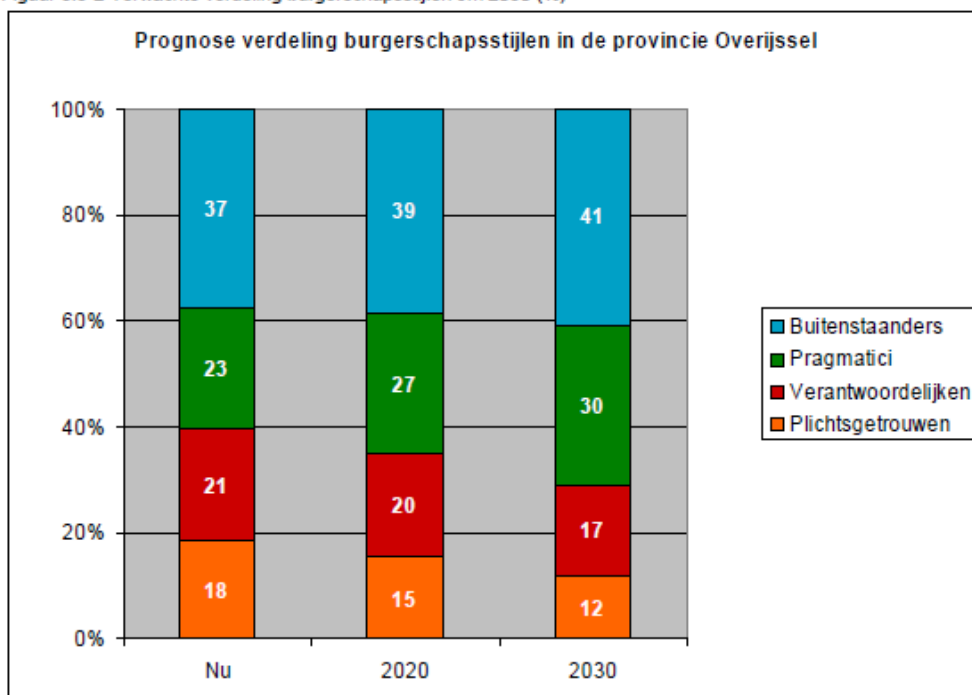
Vervolgens is – met een aantal aannames – een prognose gemaakt van de burgerschapstijlen in Overijssel in 2030. In lijn met de conclusie hiervoor zie je het aandeel pragmatici en buitenstaanders in omvang toenemen, terwijl het aandeel verantwoordelijken en plichtsgetrouwen afneemt.

Figuur 3.2-2 Verdeling burgerschapsstijlen in Overijssel per generatie (%)

Figuur 3.3-2 Verwachte verdeling burgerschapsstijlen t/m 2030 (%)

Motivaction concludeert vervolgens het volgende:

‘Op basis van deze ontwikkelingen is de verwachting dat de maatschappelijke en politieke betrokkenheid afneemt, evenals het plichtsbesef en het vertrouwen in de overheid. Individuele belangen worden belangrijker en teveel overheidsbemoeienis wordt als negatief ervaren. Een grote groep is goed in staat om zijn eigen weg te vinden, en komt voor zichzelf op (pragmatici). De grootste groep verlangt juist van de overheid dat zij (meer) opkomt voor hun rechten en belangen (buitenstaanders).

Bron: Ontwikkeling in sociale milieus en burgerschapstijlen in de provincie Overijssel, Motivaction, i.o.v. provincie Overijssel, 2010

1.15 Ontwikkeling: het aandeel ‘pragmatici’ en ‘buitenstaanders’ neemt toe, die van ‘verantwoordelijken’ en ‘plichtsgetrouwen’ af

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) onderscheidt vijf belangrijke maatschappelijke processen (trends), de ‘vijf i’s’ van:

1. individualisering (meer keuzevrijheid voor het individu, minder afhankelijkheid),
2. informalisering (losser worden van de maatschappelijke verbanden, opkomst netwerkorganisaties, vermindering gezag autoriteiten),
3. informatisering (verandering van communicatie en interactie door opkomst ICT, automatisering),
4. internationalisering (migratiebewegingen, mondiale economie, Europese integratie, internationale cultuur), en
5. intensivering (hoge waardering beleving en gevoel, behoefte aan variatie en verandering).

Deze processen zijn al lang tot zeer lang werkzaam in de samenleving, en zullen dat volgens het SCP ook in de toekomst zijn. Deze vijf i’s hebben ook gevolgen voor de relatie van de burger met de politiek en politieke partijen.

Kernelement bij **individualisering** is dat traditionele maatschappelijke verbanden – dorp, kerk of politieke partij – veel van hun dwingende karakter hebben verloren en de ruimte om leven naar eigen inzicht en behoefte in te richten is gegroeid. De veelal hiërarchische en bureaucratische (politieke) organisaties sluiten niet goed aan bij het uitgangspunt dat veel mensen hanteren, namelijk zichzelf en hun eigen leven. Individualisering sluit gemeenschappelijke strevingen, groepsbewustzijn of gemeenschapsvorming niet uit, het krijgt alleen een andere invulling. Meer dan in het verleden worden relaties met organisaties functioneel en anoniem. Organisaties worden ervaren als facilitair: ze moeten de infrastructuur en middelen leveren waarmee men vervolgens zelf of met andere geïnteresseerden aan de slag gaat, kleinschalig en syncretisch. De keuzevrijheid binnen de Nederlandse civil society is al sterk gegroeid en zal nog verder toenemen: waar wil ik bijhoren, welke rol neem ik daarbij op mij en hoe lang blijf ik dat doen – er is meer zapedrag en er is sprake van een ‘lat-relatie’ met organisaties die ruimte laat voor wisselende contacten. En mensen stellen aan de organisaties waarbij ze zijn aangesloten steeds meer eisen in termen van een adequate belangenbehartiging, efficiënte werkwijze en professionele dienstverlening.

Individualisering is verbonden met **informalisering** die zich manifesteert in de egalisering van voorheen hiërarchische verhoudingen. Organisatiestructuren krijgen het karakter van netwerken, die in veel opzichten virtueel van aard zijn. De oude structuren waren veelal geografisch verankerd en verbonden met een specifieke leefsituatie. Oude ‘pleisterplaatsen’ waar mensen elkaar ontmoetten ondervinden vooral bij de jongste generatie nu al flinke concurrentie van virtuele contacten in cyberspace, en dat zal zeker niet minder worden. Lidmaatschap en fysieke aanwezigheid verliezen aan belang; contact houden, geïnformeerd worden, communiceren en professionele dienstverlening zullen aan belang winnen. Persoonlijke kenmerken, belangen of interesses zijn bepalend, niet een met de geboorte gegeven en levenslange groepsloyaliteit. Dat heeft consequenties voor de organisaties op het maatschappelijke middenveld tussen burger en staat. In de toekomstige configuratie zullen die organisaties steeds meer fungeren als een soort ‘servers’ in de netwerksamenleving en ontmoetingsplaatsen zijn waar men elkaar

vanuit verschillende windrichtingen en expertises treft. De Nederlandse civil society zich van een conglomeraat van logge mammoetorganisaties tot een participatoire proeftuin.

Informatisering is een andere ontwikkeling die terug te vinden is bij bewegingen en organisaties op het maatschappelijk middenveld. De 'virtualisering' van sociale relaties is een belangrijke ontwikkeling voor de sociale infrastructuur van de civil society. Tijd en ruimte krijgen een andere betekenis in cyberspace. Via computergemedieerde netwerken kunnen veel meer mensen gelijktijdig communiceren en participeren dan via *face-to-face*contacten; vergeleken met de oude massamedia is die communicatie veel meer gekenmerkt door gelijkwaardigheid en *bottom-up*initiatieven. Grote aantallen mensen met een zeer diverse achtergrond, die elkaar anders nooit zouden hebben ontmoet, komen met elkaar in contact. Het internet heeft de potentie essentiële democratische functies te vervullen. Allereerst in de vorm van informatieverschaffing aan de burgers, die via internet sowieso gemakkelijker toegang krijgen tot vele informatiebronnen. Vervolgens in de vorm van mobilisatiemedium en marktplaats van nieuwe participatievormen. Ten slotte kan het internet directe contacten tussen burgers en politieke vertegenwoordigers vergemakkelijken. Er zijn ook gevaren, waaronder een overvloed aan informatie en de bevordering van politieke grilligheid, vluchtige gerichtheid op issues en fixatie op deelbelangen. Op termijn zou internet de temperende, filterende en bindende invloed van intermediaire organisaties kunnen ondermijnen. Als dit gepaard gaat met een digitale tweedeling, dan wordt de kloof verbreed tussen aan de ene kant een goed georganiseerde, geïnformeerde en gemotiveerde politieke elite van hoogopgeleiden en aan de andere kant een diffuse massa van passieve en apolitieke burgers. En dan worden de mogelijkheden die internet biedt voor directe interactie met politieke besluitvormers, voornamelijk door de eerste groep worden benut.

Het beschikbare onderzoek maakt duidelijk dat het internet politieke expressie en mobilisatie vergemakkelijkt en de kosten van informatie en communicatie drukt, maar dat onder hen die deze bronnen gebruiken, inderdaad de groepen oververtegenwoordigd zijn die al het meest actief zijn via niet-virtuele kanalen. Zowel overdreven positieve als zwaar aangezette negatieve verwachtingen zijn prematuur. Voorshands lijkt internet vooral te leiden tot een versterking van bestaande verschillen en tendensen, niet tot radicale veranderingen in de structuur van de representatieve democratie.

Bron: In het zicht van de toekomst, SCP 2004

1.16 Ontwikkeling: De volatiliteit van de kiezer neemt steeds verder toe, en de kiezer maakt hierin steeds 'onvoorspelbaardere' keuzes

In een artikel in de Volkskrant van Maurice de Hond staat een aantal interessante feiten (naast diverse persoonlijke meningen/conclusies die hieruit worden getrokken):

- Door de toenemende schommelingen in de voorkeuren van de kiezers staat het huis van Thorbecke op instorten. In 2010 heeft meer dan 40 procent van de kiezers op een andere partij gestemd dan in 2006. Tot 1989 haalden het CDA, de PvdA en de VVD samen 80 procent of meer van de stemmen. Daarna waren er al drie verkiezingen (1994, 2002 en 2010) waarbij de gebruikelijke top drie een beduidend minder deel van de stemmen haalde. De 55 procent van 2010 is daarbij een dieptepunt.
- Tot 1989 konden deze drie partijen bij elke verkiezing op een vaste aanhang rekenen. Dat is sindsdien snel veranderd. De oorzaak hiervan zit zowel in de demografische als in de maatschappelijke ontwikkelingen. De babyboom-generatie, die voor 1960 is geboren – en de verzuiling nog heeft meegemaakt –, vormt inmiddels een minderheid van het electoraat.
- Bij de groep van voor 1945 geboren kiezers behaalden de drie grote partijen op 9 juni nog wel 75 procent van de stemmen. Maar bij de lichting van na 1960 is de binding met partijen in het algemeen en met de drie traditioneel grote partijen in het bijzonder veel kleiner. Bij deze groep kiezers scoorden VVD, PvdA en CDA nu samen rond de 45 procent.
- Als aan die jongere kiezers wordt gevraagd welke partijen een kans hebben op hun stem, noemen zij gemiddeld drie partijen. En dat zijn niet altijd de combinaties die wij logisch vinden als we de partijen vanuit een links-rechts-schaal bekijken. Mensen die bij de vorige verkiezing nog op de PvdA of de SP stemden, zijn ditmaal zomaar overgelopen naar de PVV.

- Voor veel kiezers geldt dat ze, afhankelijk van het onderwerp, verschillend kunnen stemmen. Over de economie kan iemand de opvattingen van de VVD prefereren, over het milieu die van GroenLinks en over immigratie die van de PVV. De combinatie van demografische en maatschappelijke factoren maakt van elke verkiezing een momentopname. Enkele maanden ervoor en erna liggen de electorale verhoudingen heel anders.
- Zowel in 2003 (CDA+VVD+D66) als in 2006 (CDA+PvdA+ChristenUnie) kwam er een regering die voorafgaande aan de verkiezingen door minder dan 10 procent van de kiezers werd gewenst. Al vrij snel was te zien dat voor één of twee van de regeringspartijen de electorale steun fors afbrokkelde, en zowel in 2006 als in 2010 trok de partij die op dat moment in de peilingen op het grootste verlies stond, de stekker uit het stopcontact. Er zijn vele bewijzen dat slechte peilingen voor een regeringspartij de bereidheid om compromissen te sluiten aanzienlijk doet verminderen.
- Veel mensen hebben bij belangrijke onderwerpen een ander standpunt dan de partij waarop ze hun stem hebben uitgebracht. En dat komt dan zeker niet alleen door het strategisch kiezen. (Op 9 juni heeft meer dan 40 procent van de kiezers van de PvdA aangegeven strategisch te hebben gekozen.) Het gevolg is dat een Kamermeerderheid een tegengestelde mening heeft aan die van de meeste mensen in het land. Als de verkiezing alleen over dat bewuste onderwerp zou zijn gegaan, had de zetelverdeling er duidelijk anders uitgezien.
- Dit is heel anders dan veertig jaar geleden. Het overgrote deel van de PvdA-kiezers had op (vrijwel) alle punten hetzelfde standpunt als de PvdA. En dat gold evenzeer voor de CDA- en VVD-kiezer.
- Als we niet willen dat het huis van Thorbecke op den duur helemaal instort, zal er snel een ingrijpende verbouwing plaats moeten vinden die inspeelt op de geschetste demografische en maatschappelijke ontwikkelingen.

Bron: De Volkskrant, Opinie, Maurice de Hond, 26 juni 2010

Politiek betrokkenheid in internationaal perspectief

1.17 Mythe: Politieke interesse in Nederland is laag, internationaal gezien is deze juist hoog

Onderzoek in Europees verband naar (onder meer) de politieke betrokkenheid, laat zien dat Nederland op dit punt zeer hoog scoort. In Nederland is 63% tamelijk of zeer geïnteresseerd in politiek, alleen in Denemarken ligt dit percentage hoger (68%). In omliggende landen als België (45%), Frankrijk (45%), Duitsland (54%) en Groot-Brittannië (52%) ligt dit aanzienlijk lager.

Wat betreft de discussies over politiek zit Nederland in de 'middenmoot': 31% van de mensen geeft aan minstens enkele keren per week discussies over politieke zaken en actualiteit te hebben. In België, Frankrijk en Duitsland ligt dit percentage op 36%, in Denemarken is dat met 48% het hoogst in Europa, Groot-Brittannië scoort met 22% erg laag.

1.18 Feit: De opkomst bij de verkiezingen voor het Europese Parlement is in NL relatief laag

In het voorgaande ging het nog om interesse in politiek. Een meer 'harde' maat voor politieke participatie is de opkomst bij verkiezingen. De opkomst bij de verkiezingen voor het Europese Parlement is in Nederland relatief laag. We zitten hier met een opkomst van 37% (2009) onder het EU-gemiddelde van 43%. De hiervoor genoemde landen hadden de volgende opkomstpercentages: België 90% (opkomstplicht), Denemarken 60%, Frankrijk 41%, Duitsland 43%, en Groot-Brittannië 35%.

Tabel 8.1
Sociale en politieke participatie in landen van de Europese Unie, 2004
 (in procenten en rangorde)

	lidmaat- schap ^a		geld geven ^a		vrijwilligers- werk ^a		politieke disc. ^b		% opkomst EP		
	%	rang	%	rang	%	rang	%	rang	1999	2004	2009
AT Oostenrijk	58	7	57	8	43	5	24	22	49,4	42,4	46,0
BE België	57	9	48	14	38	8	36	8	91,1	90,8	90,4
BG Bulgarije	16	27	17	26	10	27	34	11	.	.	39,0
CY Cyprus	39	15	55	11	23	16	30	16	.	72,5	59,4
CZ Tsjechië	35	17	23	24	23	18	29	19	.	28,3	28,2
DE Duitsland	57	10	56	10	35	10	36	9	45,2	43,0	43,3
DK Denemarken	90	2	56	9	42	6	48	1	50,5	47,9	59,5
EE Estland	26	16	33	16	22	14	29	4	.	26,8	43,9
EL Griekenland	28	21	17	19	15	19	23	18	70,3	63,2	52,6
ES Spanje	37	19	35	25	28	24	38	23	63,1	45,1	44,9
FI Finland	76	4	66	5	46	4	33	12	30,1	39,4	40,3
FR Frankrijk	55	12	50	13	36	9	36	7	46,8	42,8	40,6
HU Hongarije	21	25	32	20	16	22	27	21	.	38,5	36,3
IE Ierland	59	6	70	4	41	7	16	25	50,2	58,6	58,6
IT Italië	33	18	33	17	23	17	16	26	69,8	71,7	65,1
LT Litouwen	22	24	46	15	16	23	35	10	.	48,4	21,0
LU Luxemburg	75	5	73	3	47	3	37	5	87,3	91,4	90,8
LV Letland	27	20	27	22	22	20	39	3	.	41,3	53,7
MT Malta	43	13	82	1	28	13	29	20	.	82,4	78,8
NL Nederland	84	3	79	2	49	2	31	15	30,0	39,3	36,8
PL Polen	25	22	26	23	20	21	33	13	.	20,9	24,5
PT Portugal	23	23	33	18	11	25	16	27	39,9	38,6	36,8
RO Roemenië	19	26	16	27	10	26	32	14	.	.	27,7
SE Zweden	93	1	61	6	50	1	45	2	38,8	37,9	45,5
SI Slovenië	57	8	51	12	33	12	36	6	.	28,4	28,3
SK Slowakije	39	14	30	21	27	15	30	17	.	17,0	19,6
UK Verenigd Koninkrijk	56	11	57	7	33	11	22	24	24,0	38,5	34,7

a Voor een lijst met 14 organisaties is gevraagd of men daarvan lid is, er geld aan geeft (niet contributie) en actief is of vrijwilligerswerk voor verricht. Vermeld zijn percentages met een positief antwoord voor minstens één organisatie.

b Heeft over het algemeen minstens enkele keren per week discussies over politieke zaken en de actualiteit.

Bron: EC (Eurobarometer 62.2); voor de opkomstcijfers: www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009

Bron: De sociale staat van Nederland 2009, SCP

2. Regionale politiek

2.1 Mythe: Door de kleinschaligheid en nabijheid van de lokale politiek, ervaren burgers weinig afstand tot de lokale politiek

Volgens onderzoek van de Universiteit van Tilburg ervaren burgers een grote afstand tot de lokale politiek. Ze voelen zich te weinig serieus genomen, zijn ontevreden over hun invloed op het bestuur van hun gemeente en voelen zich nauwelijks betrokken bij de lokale politiek.

Burgers zijn het meest negatief over de responsiviteit van de lokale politiek. Een ruime meerderheid van bijna 60% vindt dat in de lokale politiek te weinig aandacht wordt besteed aan de wensen en problemen van burgers. De toegankelijkheid van de lokale politiek roept bij burgers eveneens weinig goedkeurende reacties op. Hoewel men vindt dat er voldoende mogelijkheden zijn om wensen aan het gemeentebestuur kenbaar te maken, oordeelt bijna 60% van de burgers negatief over de feitelijke invloed in het besluitvormingsproces. Een kleine meerderheid van ongeveer 55% heeft geen belangstelling voor de lokale politiek en is niet geneigd hierin te participeren.

Het oordeel over de lokale politiek wordt voor een belangrijk deel gekleurd door de mate waarin burgers concrete ervaringen hebben met de lokale politiek. Mensen die – direct of indirect – contact hebben gehad met lokale politici hebben een positiever beeld van de toegankelijkheid, maar zijn wel kritischer over de responsiviteit ervan. Bijna tweederde van de burgers die iets onder de aandacht van de lokale politiek heeft gebracht, vindt dat de lokale politiek niet serieus aandacht heeft besteed aan hun vragen of wensen.

Overigens stelt de Raad voor het Openbaar Bestuur in haar advies ‘Vertrouwen op democratie’ dat de ‘afstand tussen burgers en politiek nog nooit zo klein is geweest’, maar ze baseren dit slechts op een aspect: er is volgens het RoB geen sprake meer van een kennisvoorsprong van politici.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.2 Feit: Gemeenteraadsverkiezingen geen goede afspiegeling van wat burgers in hun gemeente willen

Gemeenteraadsverkiezingen zijn een betrekkelijk willekeurige interventie in de plaatselijke politiek verhoudingen. Winst of verlies bij gemeenteraadsverkiezingen hangt vooral af van landelijke trends. Gemeentelijke politici die het slecht (goed) hebben gedaan, kunnen meeliften (hebben last van) het landelijke succes (verlies/falen) van hun partij. Omdat de kiezers zich bij gemeenteraadsverkiezingen niet duidelijk uitspreken over de beslissingen en beloften van lokale politici, hebben ze hiermee geen werkelijke invloed op het gemeentelijke beleid. Nieuwe democratische meerderheden die na verkiezingen ontstaan, zijn daarom slechts een zwakke afspiegeling van de beleidsvoorkeuren die onder de bevolking leven. In electoraal opzicht zijn de toegankelijkheid en responsiviteit van de lokale politiek dus zwak.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.3 Mythe: Kleinere gemeenten scoort beter op betrokkenheid van burgers dan grotere; vooral actief beleid op dit vlak is een bepalende factor

Ofwel: de nabijheid van de lokale politiek hangt niet zozeer af van de grootte van een gemeente, maar is vooral afhankelijk van de inspanningen die het gemeentebestuur doet om de relatie politiek-samenleving te versterken. In gemeenten die meer doen om burgers bij de politiek te betrekken, voelen burgers zich sterker politiek betrokken. Verder is men hier vaker tevreden over de toegankelijkheid en responsiviteit van de lokale politiek. Grote gemeenten die veel in het werk stellen om burgers te betrekken bij lokale politiek, hebben in veel gevallen een meer betrokken en tevreden bevolking dan kleinere gemeenten die dat niet doen.

Ten aanzien van de relatie betrokkenheid – omvang van de gemeente verder nog het volgende:

- Plaatselijke politieke betrokkenheid neemt toe naarmate gemeenten kleiner worden.

- Voor de toegankelijkheid van de lokale politiek blijkt de schaal van de gemeente nauwelijks van belang.
- De responsiviteit van de lokale politiek wordt in grote steden slechter beoordeeld dan in kleinere gemeenten.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

Ander onderzoek ondersteunt bovenstaande feit, zij het dat het een kleinschalig en wat verouderd onderzoek betreft. In het onderzoek 'Effecten van herindeling' wordt op basis van de economische theorie de verwachting uitgesproken dat de politieke participatie bij heringedeelde, grotere gemeenten niet minder is dan bij kleinere gemeenten (zie toelichting hieronder). Dit is vervolgens onderzocht bij vijf Groningse gemeenten, waarbij politieke participatie is gemeten aan de hand van het aantal mensen dat (allen in %):

1. Stemt bij raadsverkiezingen
2. Lid is van politieke partij
3. Ledenvergadering politieke partij bezoekt
4. Regelmatig woord voert tijdens ledenvergaderingen
5. Actief is binnen politieke partij door regelmatig werkzaamheden te verrichten

Op basis van beschikbare cijfers concluderen de onderzoekers dat er geen negatief verband bestaat tussen gemeentegrootte en politieke participatie (maar mogelijk wel een regionaal effect: oost Groningen versus centraal en west Groningen). De onderzoekers komen overigens op basis van een 'verschilanalyse' (voor en na de herindeling), dat de gemeentelijke herindeling 'zeker op korte termijn' resulteert in een daling van de mate waarin burgers participeren in de gemeentepolitiek.

Toelichting: De economische theorie gaat er vanuit dat burgers strikt rationele individuen zijn, die pas tot politieke participatie overgaan wanneer de verwachte baten opwegen tegen de kosten. Naarmate de gemeenteomvang toeneemt, nemen ook de kosten van politieke participatie toe. Het politieke proces wordt ingewikkelder. De invloed wordt gedeeld met meer burgers. Wanneer de individuele burger participeert, valt dat nauwelijks te bespeuren in het eindresultaat. Daar staat tegenover dat de baten van participatie bij een grotere gemeente wel eens groter zouden kunnen zijn. Een grotere gemeente heeft immers meer aspiraties en hulpbronnen en is dus eerder geneigd om grotere projecten te entameren die individuele burgers aanzienlijk kunnen raken. Per saldo is er op grond van deze economische theorie geen reden te verwachten dat het niveau van politieke participatie in heringedeelde (grotere) gemeenten geringer zou zijn.

Bron: Effecten van herindeling (1995), J.M.J. Berghuis, M. Herweijer, W.J.M. Pol, vakgroep Bestuursrecht en Bestuurskunde Groningen

2.4 Feit: Verkiezingen voor gemeenteraad in sterke mate in teken van landelijke politiek, vooral bij grotere gemeenten

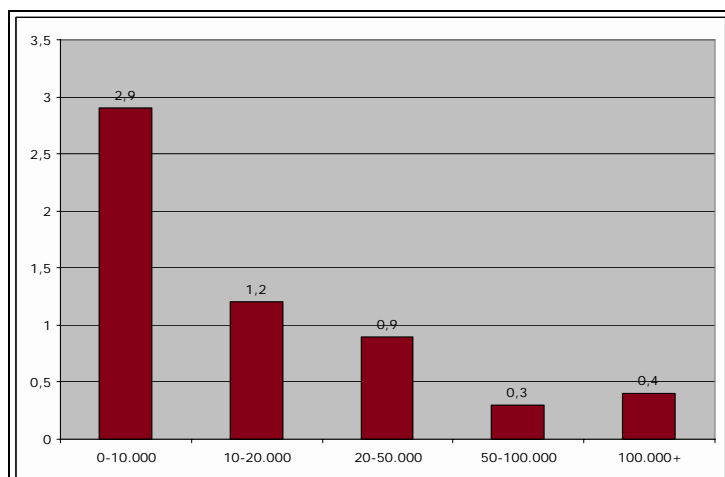
Kiezers laten zich in het stemgedrag voor gemeenteraadsverkiezingen vaak leiden door hun opvattingen over nationale politiek thema's. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 gaf 65% van de kiezers aan dat zij zich hierbij in enige mate laten leiden door landelijke overwegingen. Dat kwam ook duidelijk tot uiting in de gemeentelijke verkiezingsuitslagen, die bijna overal hetzelfde patroon kenden. Overeenkomstig landelijke politieke voorkeuren won de PvdA toen in 93% van de gemeenten en verloor het CDA in ruim 80% van alle gemeenten. Omdat het erg onwaarschijnlijk is dat de kiezers in al deze gemeenten erg tevreden waren over de prestaties en beloften van plaatselijke PvdA-politici en ontevreden over die van hun CDA-collega's, zal hier vooral een oordeel zijn geveld over hun landelijke collega's.

Het beperkte lokale karakter van de gemeenteraadsverkiezingen wordt nog duidelijker als de electorale ontwikkelingen van afzonderlijke gemeenten worden vergeleken met de landelijke trends in de gemeentelijke verkiezingsuitslagen. Politiek partijen winnen of verliezen in iedere gemeente ongeveer evenveel, ongeacht specifieke lokale omstandigheden. Niet aan landelijke partijen gelieerde lokale politieke groeperingen laten juist onderling de grootste verschillen in ieders plaatselijke electorale

ontwikkelingen zien. Dit neemt niet weg dat ook lokale politiek groeperingen aan landelijke trends onderhevig zijn.

De gemiddelde afwijking van landelijke trends is iets meer dan 1%. Deze lokale factor neemt toe naarmate gemeenten kleiner worden. Dit duidt erop dat het gedrag van lokale politici in de kleinere gemeenten zichtbaarder is en daarom meer invloed heeft op gemeentelijke electorale ontwikkelingen.

Figuur x.x Lokale factor, gemiddelde afwijking van landelijke trends voor alle partijen, gemeenteraadsverkiezingen 2006, naar gemeentegrootte

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.5 Feit: Politiek actieven geen goede afspiegeling van de samenleving ('diplomademocratie'), vooral in steden

Uit onderzoek blijkt dat ruim een kwart van de burgers in de afgelopen twee jaar iets onder de aandacht heeft gebracht van de lokale politiek. De mate waarin burgers aan de lokale politiek deelnemen, blijkt erg leeftijdsafhankelijk te zijn: naarmate men ouder wordt, is men vaker politiek actief, waarbij met name de leeftijdsgroep tussen de veertig en vijftig goed vertegenwoordigd is. Ook is er een sterke samenhang met burgerschapstijl: de groep verantwoordelijken participeert het meest, die buitenstaanders het minst.

De lokale politiek trekt derhalve een selecte groep mensen aan. De mate waarin dit het geval is, wordt vooral bepaald door de omvang van de gemeente. In grote steden is de groep die politiek participeert verhoudingsgewijs beperkt en eenzijdig samengesteld. De Utrechtse bestuurskundige Bovens spreekt in dat verband van een 'diplomademocratie': er zijn weliswaar veel mogelijkheden tot participatie, maar omdat die slechts een kleine groep hoogopgeleiden (voor)trekken, worden hun belangen beter vertegenwoordigd dan die van laagopgeleiden.

Kleinere gemeenten zijn veel laagdrempeliger: groepen die zich normaal minder met lokale politiek inlaten (vrouwen, laagopgeleiden en 'buitenstaanders' of 'pragmatici'), zijn hier relatief vaker actief. Dat geldt in mindere mate voor gemeenten die veel inspanningen hebben verricht om de inwoners meer bij de lokale politiek te betrekken: de groep die hier participeert, is hier groter en breder samengesteld dan in gemeenten die dat minder hebben gedaan.

		percentage geparticipeerd in lokale politiek		
		kleine gemeente (<20.000)	grote steden (>100.000)	totaal
sekses	man	38	23	26
	vrouw	25	14	19
leeftijd	<35 jaar	23	12	13
	35+ jaar	35	22	28
burgerschapstijl	buitenstaander	25	13	18
	plichtsgetrouwen	27	20	22
	pragmatici	36	17	21
	verantwoordelijken	37	23	28

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.6 Mening: Hoe groter de gemeente, hoe groter de afstand met burgers

Michiel Herweijer, hoogleraar Bestuurskunde aan de RuG, ziet nu dat de steeds groter wordende gemeenten verder van de burger af komen te staan. Hoe groter de gemeenten, hoe abstracter de onderwerpen die worden besproken. 'De gemeenteraden in de grote steden zitten vol met organisatieadviseurs en bestuurskundigen zoals ik. Voor de doorsnee burger zijn de onderwerpen niet meer te behappen. Het raadslidmaatschap is daar bijna een professionele baan. Dat is heel jammer.'

'Kleine gemeenten zijn beter in staat burgers aan zich te binden. Daar gaan debatten nog gewoon over de woonomgeving van de mensen, over verkeersveiligheid, hangjeugd, zwerfvuil en hondenpoep. Dat zijn zaken die mensen graag willen aanpakken in hun vrije avonden.'

Bron: Leeuwarder Courant, zaterdag 9 juni 2007

2.7 Mythe: Grotere gemeenten leveren betere beleidsprestaties, hebben tevredener burgers, en de kwaliteit van de lokale democratie is er hoger

Grotere gemeenten hebben weliswaar een professioneler ambtelijk en politiek apparaat, maar dit leidt niet tot betere beleidsprestaties of een grotere tevredenheid van de burger. Ook voor de kwaliteit van de lokale democratie blijkt schaalvergroting geen eenduidige effecten te hebben.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.8 Feit: Lokale politieke groeperingen spelen een steeds belangrijkere rol in de gemeentepolitiek

Sinds de raadsverkiezingen van 1990 maken lokale politieke groeperingen een opmerkelijke groei door, vooral in delen van het land waar ze eerst nauwelijks vertegenwoordigd waren. Hoewel lokale partijen in 2006 enig terrein moesten prijsgeven, bezetten ze gezamenlijk nog steeds de meeste raadszetels. Hun aanwezigheid in de Nederlandse lokale politiek blijkt hiermee een vast gegeven te zijn.

Uit kiezersonderzoek bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2006 naar de reden(en) om op een lokale partij te stemmen, blijkt dat mensen de volgende redenen hebben om op een dergelijke partij te stemmen (alleen belangrijkste vermeld):

- Lokale partij weet meer van de gemeente dan landelijke partij 48%
- Lokale partij heeft de afgelopen vier jaar goed gepresteerd 31%
- De lokale partij heeft een persoon op de lijst staan die ik persoonlijk ken 18%
- Als signaal voor de landelijke partijen 18%
- Er is in mijn gemeente geen landelijke partij waarop ik wil stemmen 17%

	1974	1978	1982	1986	1990	1994	1998	2002	2006
<i>Overijssel</i>	10,6	6,5	6,6	6,1	9,4	14,8	13,4	18,9	19,8
<i>Nederland</i>	18,9	14,8	13,0	12,0	13,3	17,8	17,7	26,3	23,7

Tabel x.x Percentage stemmen op lokale politieke groeperingen in Overijssel en Nederland, 1974-2006

Op basis van het inhoudelijke profiel (doelstellingen, uitgangspunten) zijn er drie typen lokale politieke groeperingen te onderscheiden:

1. Lokalistische partijen (aandeel 50% van alle lokale politieke groeperingen) – algemene focus op de kwaliteit van het gemeentebestuur en de lokale democratie, tamelijk apolitek karakter, inhoudelijke focus op behoud eigen karakter van de gemeente.
2. Protestpartijen (27%) – laten zich sterk leiden door hun verzet tegen een gemeentelijk plan of hun onvrede over het functioneren van het gemeentebestuur.
3. Belangenpartijen (23%) – zetten zich in voor de belangen van specifieke groepen inwoners, zoals senioren.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.9 Feit: Interesse in lokale politiek is geringer dan voor landelijke politiek, wel vaker actief op lokaal niveau

Onderzoeksgegevens laten zien dat de interesse in de lokale politiek steeds achterblijft bij de belangstelling voor de landelijke politiek. Een peiling van Decentraalbestuur.nl in 2010 laat zien dat 46% enige mate van belangstelling heeft voor de lokale politiek, terwijl 65% zich interesseert voor de landelijke politiek. Uit ander onderzoek blijkt dat meer dan de helft van de burgers (54%) meer interesse heeft voor de landelijke politiek dan voor de lokale politiek. Opkomstcijfers bij de landelijke en lokale verkiezingen bevestigen dit beeld: landelijk ligt de opkomst steeds rond de 80%, bij de gemeenteraadsverkiezingen ligt dit percentage rond de 60%.

Aan de andere kant blijkt dat burgers wel vaker actief zijn op lokaal niveau dan op landelijk niveau. Onderzoek van het SCP laat zien dat 19% van de Nederlanders zich de afgelopen twee jaar heeft ingespannen voor een kwestie die van belang is voor de gemeente of de buurt, terwijl 12% zich heeft ingezet voor landelijke of internationale kwesties.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.10 Feit: Afnemende informatievoorziening van lokale media over lokale politiek draagt bij aan afname interesse voor en betrokkenheid bij lokale politiek

In het artikel 'Lokale democratie in gevarenzone door matig geïnformeerde burger' (januari/februari 2010) uit Jan Rietman, vakgroepoofd Media aan de Hogeschool Windesheim in Zwolle, zijn zorgen over een aantal ontwikkelingen bij de lokale media en het mediagebruik onder met name jongeren in relatie tot (betrokkenheid bij) lokale democratie. Zijn belangrijkste bevindingen zijn:

- Lokale en regionale kranten en regionale omroepen proberen burgers zo goed mogelijk te informeren over gemeenteraden, maar maken (noodgedwongen) soms keuzes die kunnen leiden tot 'gaten' in de informatievoorziening.
- Op het lokale niveau is er in toenemende mate sprake van burgers, met name de jongeren, die niet meer door professionele journalistieke media worden bereikt.

- Gebrek aan kennis over gemeentelijk beleid en onbekendheid met partijen en kandidaten onder meer als gevolg van bovenstaande ontwikkelingen, zorgen voor lage opkomstcijfers bij lokale verkiezingen.
- (Inter)nationaal onderzoek wijst op een sterk verband tussen de mate van geïnformeerde burgers en de mate van betrokkenheid bij hun gemeenschap.
- Betrokken burgers zijn voorwaarde voor het benadrukken van belangen op het lokale politieke niveau en vormen de basis voor de legitimiteit van de lokale democratie.

Cijfers, feiten en onderzoeken waarop het artikel van Rietman is gebaseerd:

- Ongeveer 20 jaar geleden hadden de lokale en regionale dagbladen een dekkingspercentage boven de 80%. Sindsdien is het aantal abonnees teruggelopen, eerst met kleine aantallen, de laatste tien jaar met gemiddeld circa 4% per jaar. Volgens bereikcijfers van de Print Monitor is het bereik van regionale kranten in 2008/2009 42%. Hierdoor niet alleen een lager bereik, ook minder geld beschikbaar voor goede verslaggeving van lokale politiek (raadsvergaderingen). De regionale omroepen geven (zelf) aan 25% van de Nederlanders boven de 13 jaar te bereiken.
- Via lokale/regionale kranten en regionale omroepen worden vooral ouderen bereikt. Bij de televisie is 63% ouder dan 50 jaar, bij de radio is dat 82%. Abonnees van regionale kranten zijn voor meer dan de helft ouder dan 50 jaar. Vooral jongeren (18-35 jaar) vergaren via andere wegen hun informatie. Ze stellen zich hier meer op als 'consument' dan als 'betrokken burger', waarbij het individuele of het beperkte groepsbelang ('what's in it for me?') boven het algemeen belang gaat, zo stelt Rietman. Overigen toont ander (door Rietman genoemd) onderzoek aan dat jongeren (nog steeds) geïnteresseerd zijn in lokaal nieuws.
- Rietman heeft begin 2010 zelf onderzoek uitgevoerd onder lokale/regionale dagbladen en regionale omroepen. Een aantal interessante bevindingen:
  - Alle kranten volgen structureel de raadsvergaderingen, slechts een enkele regionale omroep doet dit.
  - Kranten volgen de raadsvergaderingen wel, maar doen er niet altijd verslag van. Overigens geldt voor regionale krant en regionale omroep dat – deels aanvullend aan krant/tv/radio – informatie via internet beschikbaar is.
  - Kranten en omroepen verschillen in hun bronnen en in hun berichtgeving, zo geven kranten vrijwel allemaal een overzicht van partijprogramma's en concentreren omroepen zich meer op het debat.
- Rietman noemt een aantal internationale onderzoeken (Engeland, VS) waaruit blijkt dat goed geïnformeerde burgers, betrokken burgers blijken te zijn.

2.11 Feit: Voor lokale politieke partijen moeilijk een herkenbaar geluid te laten horen in plaatselijke politieke discussies

Om verschillende redenen onderscheiden politieke partijen zich steeds minder met hun programma's:

- Verminderde betekenis van ideologische visies voor kiezers en partijen
- Electorale 'catch all' strategieën van partijen, gericht op zoveel mogelijk kiezers.
- Op lokaal niveau nog sterker: partijen profileren zich vooral op landelijke politieke tegenstellingen, en controverses op lokaal niveau vaak moeilijk terug te voeren op landelijke tegenstellingen tussen partijen (bijvoorbeeld bouw van een schouwburg).

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.12 Feit: Betrokkenheid van burgers bij lokale politiek hangt ook af van de 'burgerschapstijl' van burgers

Het onderzoeksbureau Motivaction onderscheidt vier soorten burgerschapsstijlen: pragmatici, verantwoordelijken, buitenstaanders en plichtsgetrouwen. Buitenstaanders en plichtsgetrouwen zijn meer betrokken en tevreden in kleinere gemeenten, terwijl pragmatici juist gunstiger oordelen over de politiek in grotere gemeenten.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.13 Feit: Gemeenteraadsleden in grote gemeenten vertegenwoordigen (per raadslid) meer inwoners dan die van kleinere gemeenten, daardoor afstand raadslid-kiezer groter

Het aantal gemeenteraadsleden per gemeente is op grond van de Gemeentewet afhankelijk van het aantal inwoners. Grote steden hebben absoluut meer raadsleden, maar verhoudingsgewijs is het aantal raadsleden in kleine gemeenten juist groter. Gemeenten tussen de 10.000 en 15.000 inwoners hebben bijvoorbeeld 15 raadsleden, die elk ongeveer 800 inwoners vertegenwoordigen. Grote steden met meer dan 200.000 inwoners hebben drie keer zoveel raadsleden (45), maar het aantal inwoners dat zij moeten vertegenwoordigen, is meer dan vijfmaal zo groot (meer dan 4.400). Dat betekent dat de afstand tussen raadslid en kiezer hier dus groter is.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.14 Feit: In kleine gemeenten partijafdelingen (bijna) te weinig actieve leden om plaatselijke partijorganisatie draaiende te houden

In de kleinste gemeenten (kleiner dan 20.000 inwoners) tellen partijafdelingen naar eigen zeggen rond de 70 leden, van wie er ongeveer 15 actief lid zijn. Lokale politieke groeperingen hebben in kleine gemeenten gemiddeld genomen meer (actieve) leden dan afdelingen van landelijke partijen, terwijl ze in de grote steden juist over minder (actieve) leden beschikken. Waar bij de afdelingen van de landelijke politieke partijen het ledental en het aantal actieve leden sterk toenemen naarmate de gemeente groter wordt, blijft bij lokale politieke groeperingen het aantal (actieve) leden meer constant.

Boogers stelt dat in kleine gemeenten naderen plaatselijke partijafdelingen de kritische grens van het minimum aantal actieve leden dat nodig is om een plaatselijke partijorganisatie draaiende te houden

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.15 Feit: Het oordeel over het gemeentebestuur is beter dan dat van de regering en de EU

Uit het Continu Onderzoek Burgerperspectieven, een onderzoek dat het Sociaal Cultureel Planbureau periodiek uitvoert in opdracht van het kabinet, blijkt dat het oordeel van de Nederlandse bevolking over het gemeentebestuur beter is dan de waardering van de regering of de Europese Unie. Bij ieder onderzoek wordt de gemeente met een 6 beoordeeld, terwijl de politiek in Den Haag en de Europese politiek het met een 5 moeten doen. Eerdere beleidsmonitors die het kabinet met hetzelfde doel liet uitvoeren, lieten vergelijkbare resultaten zien.

Bron: Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers

2.16 Mythe: De omvang van het ambtenarenapparaat is in Nederland fors hoger dan elders

Bestudering van literatuur en statistieken over het aantal ambtenaren in Nederland leert vooral dat er veel onduidelijkheid over dit onderwerp is. Dat komt vooral doordat 'de ambtenaar' niet bestaat. Het gaat om een grote diversiteit aan functies, werkzaam bij diverse instellingen en organisatie. Herman Jansen concludeert in zijn boek 'De ambtenarenplaag' dan ook dat 'eigenlijk niemand weet hoe groot de overheid precies is'. Het meest gebruikte cijfer over het aantal bij de overheid werkzame personen in Nederland is rond de 950.000.

Hoe Nederland het in internationaal perspectief doet is, door hierboven genoemde verwarring, dan ook niet duidelijk. Uit een studie van de Hogeschool Arnhem Nijmegen zou blijken dat Nederland relatief gezien het meeste aantal (beleids)ambtenaren ter wereld heeft. Uit andere cijfers zou blijken dat Nederland het internationaal gezien niet zo slecht doet. Uit OESO-cijfers blijkt dat 17 van de 26 OESO-

landen meer 'bureaucraten' in dienst hebben dan Nederland, en dat Nederland ten opzichte van landen als Noorwegen en Zweden erg goed scoort met 13 procent van de werkende bevolking die ambtenaar is, tegenover ongeveer 30% in genoemde Scandinavische landen (cijfers 2005). Opvallend is dat de hoogleraar Sylvester Eijffinger (econoom) juist aangeeft dat Nederland het in dit opzicht slechter doet dan de Scandinavische landen, terwijl landen als Duitsland, Frankrijk, Italië en België volgens hem juist een groot ambtenarenapparaat hebben.

3. Politieke partijen en coalities

3.1 Feit: Het politieke stelsel heeft de afgelopen decennia onvoldoende ingespeeld op veranderingen in de samenleving

De Raad voor het Openbaar Bestuur gaat in haar advies 'Vertrouwen op democratie' in op de vraag in hoeverre er sprake is van een gebrek aan vertrouwen van burgers in hun bestuur. Het antwoord hierop is volgens de raad: nee, er is geen vertrouwenscrisis, maar wél een legitimiteitscrisis. Mensen hebben nog steeds vertrouwen in het democratische stelsel, maar veel minder in de wijze waarop partijen en politici het invullen. Volksvertegenwoordigers hebben een beperkt draagvlak onder de mensen door wie ze zijn gekozen. Dit heeft gevolgen voor de besluiten die zij nemen en de wetten die zij maken. De rechtmatigheid daarvan – de legitimiteit – staat ter discussie. De Raad vindt dit een gevaarlijke ontwikkeling.

De verticaal georganiseerde politieke instituties moeten nieuwe verbindingen met de burgers aangaan. Die opereren niet langs verticale, maar langs horizontale lijnen. Verschillende ontwikkelingen hebben de egaliserende of 'horizontaliserende' van de samenleving in de hand gewerkt. Het politieke bestuur heeft daarop niet altijd adequaat gereageerd en is in zijn oude verticale jas blijven zitten. De Raad schetst vijf ontwikkelingen en het antwoord van de politiek erop:

1. individualisering en egaliserende – onvoldoende antwoord op wens grotere rol van burger in democratisch bestel (cf. inspraak in ondernemingsraden)
2. ontideologisering en technocratisering – partijpolitieke stelsel gaat er vanuit dat opvattingen van mensen zijn te vangen in programma's, maar dat is niet meer zo.
3. economisering en vermarkting – beleid getoetst op economische maatstaven, daardoor veel 'vermarkt', vervolgens via regelgeving 'georganiseerde vorm van wantrouwen'.
4. informatisering en mediasering – egaliserende invloed van toegankelijkheid informatie, de politieke overheid heeft de vele mogelijkheden die informatisering biedt om mensen invloed te geven, nauwelijks ingezet.
5. mondialisering en lokaliserende – politici zetten mondialisering en lokaliserende ten onrechte als twee uitersten tegenover elkaar.

Bron: *Vertrouwen op democratie, Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB), 2010*

3.2 Mythe: Dalende lidmaatschap politieke partijen signaal dat politieke betrokkenheid afneemt

Al langere tijd kenmerkt Nederland zich door een, in Europees verband gezien, zeer lage organisatiegraad van de kiesgerechtigde bevolking. In de loop van de jaren negentig daalde het aantal aangeslotenen bij een politieke partij met 15%. De piek van de politieke organisatiegraad werd rond 1960 bereikt; bijna 10% van het electoraat was toen lid (en maar liefst 90% ook toen niet), een percentage dat snel afnam tot 4,5% in 1970, om daarna verder af te kalven tot 3% in 1990 en 2,4% volgens de laatste telling. Er wordt veel gesproken over de crisis in de politiek, maar die lijkt zich toch vooral te manifesteren bij de geïnstitutionaliseerde politiek – via dalende opkomstcijfers bij verkiezingen, een onrustiger opinieklimaat en ongeduriger stemgedrag, en ook via een geringer animo om lid te worden van een partij (uit: *De sociale staat van Nederland 2009, SCP*).

Toch betekent dit niet dat de politieke betrokkenheid ook afneemt: uit cijfers van het SCP (zie tabel 8.6 hieronder) blijkt dat de politieke interesse de laatste tien jaar niet is gedaald.

Aanvulling op bovenstaande (bron: *Lokale politiek in Nederland, 2010, Marcel Boogers*)

De ledentallen van de grote politieke partijen vertonen de laatste twintig jaar over het geheel genomen een dalende tendens. Telden de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen in 1980 gezamenlijk nog circa 430.000 leden, begin 2009 waren dat er ongeveer 310.000 – een teruggang van ruim 25%.

Tabel 8.3

Lidmaatschap van organisaties, 1979-2007, bevolking van 18 jaar en ouder (in absolute aantallen en procenten, gewogen uitkomsten)

	1995	1999	2003	2007	% verandering 1995-2007
ideële organisaties totaal	15	12	12	12	-20
politieke partijen of politieke verenigingen	7	5	4	5	-29
organisaties met specifiek maatschappelijk doel ^a	11	9	9	9	-18
belangenorganisaties totaal	26	26	22	21	-19
werknemers/-geversorganisaties	20	22	17	17	-15

Tabel 8.6

Politieke betrokkenheid, opvattingen over politiek, en participatie, bevolking van 16 jaar en ouder, 1998-2009 (in procenten)^a

	1998	2000	2002	2004	2006	2009
politieke interesse						
vindt de eigen politieke interesse sterk of gewoon	49	43	55	51	48	53
leest regelmatig over politiek in ons land, bv. Krantenverslagen	39	34	46	44	42	51
is het eens met de stelling 'mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de regering doet'	46	52	49	54	50	51
politieke invloed						
is het eens met 'ik denk niet dat kamerleden en ministers veel geven om wat mensen zoals ik denken'	.	48	46	51	46	41
vindt dat de inspraak van de burgers op het bestuur van gemeente en provincie veel of een beetje groter moet worden	71	71	74	71	78	62
is het eens met 'de burgemeester moet worden gekozen door de inwoners van de gemeente'	71	.	73	.	.	72
is het eens met 'over sommige, voor ons land belangrijke beslissingen moet door de kiezers zelf worden gestemd, het zogenaamde referendum'	80	.	81	.	.	82
is het eens met 'wat we nodig hebben zijn minder wetten en instellingen en meer moedige, onvermoeibare en toegewijde leiders waar het volk vertrouwen in kan hebben'	.	33	.	61	56	55
politiek protest						
keurt het goed als iemand vanwege een onrechtvaardig geachte wet zou besluiten de regering bij haar werk te hinderen door protestacties	65	61	.	69	68	69
zou waarschijnlijk iets proberen te doen als men dacht dat de Tweede Kamer bezig was een onrechtvaardige wet aan te nemen	52	48	52	51	49	55

Bron: *De sociale staat van Nederland 2009*, SCP

3.3 Ontwikkeling: Sociale media spelen een steeds belangrijker rol in de politiek, maar nog wel sterk in ontwikkeling en effecten nog onduidelijk

Sociale media spelen een steeds belangrijker rol in de politiek. Een deel van het electorale succes van Obama wordt aan het gebruik van sociale media toegeschreven. Ook in Nederland is het niet meer weg te denken uit het 'politieke spel'. En dat, terwijl sociale media pas sinds kort een rol spelen bij de

verkiezingen. Opvallend daarbij is dat dit niet alleen het geval is bij de (landelijke) Tweede Kamerverkiezingen in 2010, maar ook bij – kort daarvoor gehouden – gemeenteraadsverkiezingen. In een aantal artikelen (en de NOS-radio) wordt ingegaan op de rol van sociale media in de politiek.

Kort voor de gemeenteraadsverkiezingen wordt door de NOS radio aandacht besteed aan de rol van sociale media in de lokale politiek. Er wordt met een aantal kandidaat-raadsleden gesproken, en een expert op het gebied van sociale media komt aan het woord. Als belangrijkste redenen voor het gebruik van sociale media noemen de kandidaat-leden:

- nieuwe doelgroepen bereiken;
- met de tijd meegaan;
- in de kijker spelen van lokale media.

Overigens zijn er wel wat twijfels over het bereik van bijvoorbeeld filmpjes op youtube, veelal zijn ze slechts bezocht door enkele tientallen mensen.

Het sociale media marketing bureau SocialMedia8 heeft onderzoek verricht naar het gebruik van sociale media door politieke partijen. Belangrijkste conclusie is dat politieke partijen weliswaar actief zijn op sociale netwerken, maar dat er nauwelijks een strategie achterzit. Er is niet alleen gekeken naar de sociale activiteit van de politieke partijen, maar ook naar de sociale netwerken die door de lijsttrekkers en andere prominenten worden bijgehouden. In het onderzoek wordt door middel van een social activity index in kaart gebracht op welke sociale netwerken welke partijen en partijleden actief zijn.

De meeste partijen hebben meerdere social netwerk profielen die ze onderhouden, maar het verschilt nogal aan welk profiel de meeste aandacht wordt besteed. De social activity index is opgemaakt uit het aantal volgers in combinatie met hoe lang het profiel al bestaat. Uit het onderzoek komt verder naar voren dat linkse partijen in het social media landschap behoorlijk hoog scoren, maar dat bij de prominenten de meer rechtse partijen juist bovenaan staan. Igor Beuker van Socialmedia8: 'Op dit moment zetten Nederlandse politici sociale netwerken vooral in om hun boodschap af te vuren op potentiële nieuwe kiezers.

Sociale netwerken worden nog maar mondjesmaat ingezet om te luisteren naar kiezers of om sociale interactie rondom belangrijke thema's tot stand te brengen. In dit opzicht kunnen onze politici nog veel leren van de sociale media mentaliteit van Obama.'

De presentatie met resultaten (twee interessante tabellen) is te zien op <http://www.socialmedia8.com/en/politiek>

Joost Geurtsen noemt in een artikel op de site 'Marketingfacts.nl' de volgende zaken:

- In de aanloop naar verkiezingen draait het om 'vriendjes maken' met de eigen achterban. Sympathisanten en zwevende kiezers aan je binden. Het verschil is dat er door de nieuwe media veel meer mogelijkheden zijn bijgekomen om deze 'binding' op veel grotere schaal, en op een relatief laagdrempelige wijze, te bewerkstelligen. Sociale netwerken als LinkedIn, Hyves en Twitter bieden de kandidaat-Kamerleden de mogelijkheid om op een effectieve wijze te werken aan hun 'personal branding'. Het winnen van zieltjes heeft zich voor een deel verplaatst naar online omgevingen.
- Transparantie. Jarenlang zaten politici veilig achter de muren van het Haagse binnenhof. Een deel van die muren zijn door sociale media naar beneden gehaald. Social media bouwen een brug tussen de kandidaten en de burgers. We zijn niet alleen beter geïnformeerd over politieke standpunten en issues; we krijgen ook een beter en completer beeld van de politicus als mens. Dit geeft meer handvatten om onze voorkeur voor een bepaalde kandidaat te onderbouwen, en komt de term 'volksvertegenwoordiger' een beter tot zijn recht. Daarnaast maakt een brug tweerichtingsverkeer mogelijk. Politici kunnen via sociale netwerken een beter beeld krijgen van wat er leeft en speelt in de maatschappij en bij de kiezer.
- De inzet van sociale media leidt naar alle waarschijnlijkheid tot meer persoonlijke voorkeursstemmen binnen de verschillende politieke stromingen. Politici die social media negeren, raken op een zijspoor. Sociale media zal een belangrijke rol gaan spelen in de concurrentie tussen politici voor een plek op de kieslijst. Sociale media moeten daarom een belangrijk onderdeel zijn van het pakket aan communicatiekanalen.

Geurtsen maakt ook melding van een onderzoek naar het gebruik van sociale media door de kandidaten van D'66. Uit dit onderzoek blijkt dat bijna alle kandidaten op één of meerdere sociale netwerken zitten, waarbij het zakelijke netwerk LinkedIn het meest populair is. De resultaten:

- 45 van de 50 D66 kandidaten hebben een LinkedIn-profiel
- 16 van de 50 hebben een Hyves-profiel
- 20 van de 50 hebben een Facebook-profiel
- 23 van de 50 hebben een Twitter-account
- 6 van de 50 hebben een eigen YouTube-kanaal
- 18 van de 50 hebben een eigen weblog of website

In het artikel 'Twitter is het nieuwe Nova – Ruziën met de duimen' (Dagblad De Pers, 28 september 2010) worden 10 manieren genoemd waarop Twitter de politiek beïnvloed:

1. Harder hollen voor Kamervragen – Twitter maakt de reactietijd met betrekking tot actualiteiten nog korter, politici moeten nu nog sneller reageren, omdat anders de concurrentie hen voor is.
2. Tegenstellingen staan op scherp – Soms maken bewindslieden het zelfs mee dat Kamerleden hen via Twitter tot de orde roepen, als voorbeeld wordt een discussie tussen André Rouvout en GL-Kamerlid Ineke van Gent genoemd (die hem via Twitter voor 'leugenaar' uitmaakte).
3. Critici staan niet alleen – Als voorbeeld wordt genoemd dat CDA-Kamerlid Kathleen Ferrier via Twitter snel een 'podium' had om haar onvrede te uiten over het verloop van de onderhandelingen met de VVD en de PVV.
4. Oude tweets uit de sloot halen – Wilders schreef op Twitter: 'Kan die CDA-voorzitter Bleeker niet even op vakantie gaan of zo? Wat een enorme zeurpiet. En voor alle helderheid, de PVV moet helemaal niks!'. Hij is in de weken erna veelvuldig aan herinnerd aan deze 'uitspraak'.
5. Meer contact met de kiezer – SP-Kamerlid Ewout Irrgang noemt dit het grootste voordeel van het nieuwe medium Twitter. 'Zo heb ik via Twitter tips gekregen voor ons alternatieve bezuinigingsplan. Iemand merkte op dat we de kosten voor ambassades ongemoeid lieten. Daarna kreeg ik een bericht van iemand met een heel gedetailleerd plan die daar duidelijk meer van af weet.'
6. Lekker zenden – Veel politici zenden vooral, maar luisteren niet goed, terwijl daar de kracht van sociale media zit. Geert Wilders heeft bijvoorbeeld 47.000 volgers, maar volgt er zelf nul, en hij heeft nog nooit op iemand gereageerd.
7. Om iets op de agenda te zetten – Een voorbeeld dat hier wordt genoemd is de actie om giro 555 voor de watersnoodslachtoffers in Pakistan open te zetten. De actie van een twitteraar, die vervolgens veelvuldig werd getweet, heeft daar een rol in gespeeld.
8. Of juist van de agenda af te halen – Na het bericht dat Jack de Vries in beeld was als fractievoorzitter voor de CDA, twitterde hij onder meer 'verhaal in de pers is onzin', om daarmee het bericht zo snel mogelijk te ontkrachten.
9. Meer transparantie bij verkiezingen – De transparantie in de politiek wordt door Twitter verhoogd, zo geeft onder meer PvdA-Kamerlid Diederik Samson aan. 'Overpeinzingen van politici zijn beter te volgen'.
10. Extra manier om te spinnen – Frits Wester verwacht dat meer media Twitter in de toekomst gaan gebruiken om berichtgeving te beïnvloeden.

Bronnen:

http://www.marketingfacts.nl/berichten/20100413_politiek_sociale_media_in_aanloop_naar_9_juni/

<http://nos.nl/audio/137129-politici-zetten-sociale-media-in-bij-verkiezingen.html>

<http://www.mediawijzer.net/?q=publiek/nieuws/sociale-media-strategie-politieke-partijen-onvoldoende>

3.4 Ontwikkeling: Na een lange periode waarin confessionele partijen vertegenwoordigd waren in de regering en werd samengewerkt met PvdA of VVD, worden sinds 1994 veel verschillende coalities gevormd, ook zonder confessionele partijen

Historische ontwikkeling landelijke coalities

Tot het einde van de 19e eeuw kende Nederland geen politieke partijen. Er was toen ook geen sprake van coalitiekabinetten. Rond 1880 sloten ARP en katholieken een verbond, omdat zij beide streefden naar subsidiëring van het bijzonder onderwijs. Dit verbond kreeg de naam de 'Coalitie'. De 'Coalitie' was in de jaren 1888-1891, 1901-1905 en 1908-1913 aan het bewind. In de andere jaren tussen 1888 en 1918 regeerden de liberalen. Vanaf 1918 domineerde de 'Coalitie' echter de Nederlandse politiek, zij het dat er daarbinnen soms conflicten ontstonden. Daarom traden tussen 1926 en 1929 en 1933 en 1937 gemengd liberaal-christelijke kabinetten op. In 1939 werd een noodkabinet gevormd, waarin voor het eerst ook sociaaldemocraten zaten.

Na de Tweede Wereldoorlog vormden KVP en PvdA de kern van de kabinetten. In de jaren 1948-1959 ging daarbij de voorkeur uit naar een coalitie op brede basis. In 1948 werd het eerste kabinet-Drees gevormd, dat een Grondwetswijziging in tweede instantie tot stand moest brengen, waarbij een tweederde meerderheid vereist was. De brede basis hield tot 1958 stand. Van 1959-1973, met uitzondering van de jaren 1965-1967, was er een samenwerking tussen de confessionele partijen en de VVD. Toen die combinatie in 1972 haar meerderheid verloor, werd een links kabinet gevormd, waarin ook enkele confessionelen zitting hadden.

Tussen 1977 en 1994 domineerde het CDA in afwisselende combinaties met de PvdA (1981-1982 en 1989-1994) en de VVD (1977-1981 en 1982-1989). In de periode 1981-1982 regeerde ook D66 (aanvankelijk met PvdA en CDA, vervolgens in een overgangskabinet met alleen het CDA. De VVD liet in 1989 het kabinet-Lubbers II vallen over het reiskostenforfait.

Samenwerking van PvdA en VVD werd jarenlang onmogelijk geacht. De tegenstellingen tussen de sociaaldemocraten en de liberalen waren te groot. Bij de verkiezingen van 1994 verloren de coalitiepartijen CDA en PvdA echter veel zetels, terwijl VVD en D66 wonnen. Onder druk van D66-leider Van Mierlo werd vervolgens een paarse coalitie, het kabinet-Kok I, gevormd. Dit betekende dit dat de confessionelen voor het eerst sinds 1918 niet in het kabinet vertegenwoordigd waren.

Na de verkiezingen van 1998 en ook na een kabinetscrisis in 1999 werd de paarse samenwerking voortgezet in het kabinet-Kok II. De paarse samenwerking kwam ten einde na de verkiezingen van 2002, toen CDA, LPF en VVD het kortstondige kabinet-Balkenende I vormden. In 2003 mislukte het vormen van een coalitie van CDA en PvdA, waarop - min of meer noodgedwongen - een combinatie CDA, VVD met D66 werd gevormd. In juni 2006 viel dit kabinet omdat D66 haar vertrouwen in het kabinet opzegde. Korte tijd later werd een overgangskabinet-Balkenende III gevormd. Na de verkiezingen van 2006 sloten CDA, PvdA en ChristenUnie een coalitie, nadat eerder de SP en GroenLinks waren afgehaakt. Dit kabinet viel in februari 2010 naar aanleiding van de Uruzgan-crisis.

Bron: <http://www.parlement.com/9291000/modules/fztlbccc>

3.5 Feit: Op lokaal niveau veel verschillende – en soms verrassende – coalities gevormd (zoals GL met VVD), slechts een klein deel met alleen twee of drie van de traditionele partijen (PvdA, VVD, CDA)

Lokale coalities (colleges)

RTL Nieuws deed na de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 onderzoek naar de samenstelling van de nieuwe colleges in de 340 gemeenten. Conclusie: 'rechts regeert in gemeenten'. In 91 gemeenten rechtse of centrum rechtse coalities gesmeed. Dit blijkt uit onderzoek van RTL Nieuws naar de samenstelling van nieuwe colleges in 340 gemeenten. Een korte samenvatting van de bevindingen van RTL Nieuws:

- Compleet linkse colleges komen nauwelijks voor. De lokale partijen zijn de grote winnaars van de gemeenteraadsverkiezingen. Het komt maar liefst 170 keer voor dat een lokale partij zitting heeft in het college. Lokale partijen leveren in totaal 231 wethouders.

- Politicoloog André Krouwel van de Vrije Universiteit zegt hierover in het RTL Nieuws: "De meeste lokale partijen zijn rechts, veelal de vervanger van de VVD, het CDA en Leefbaar-achtige partijen. Je ziet ook dat lokale partijen een duidelijke voorkeur hebben voor rechtse coalities".
- Krouwel verwacht veel instabiliteit in het lokaal bestuur: "Wethouders van lokale partijen sneuvelen vrij vaak. Die partijen zijn instabieler omdat ze uit protestbewegingen voortkomen. Ze hebben vaak minder politieke ervaring. We zullen dus veel crises, opstappende wethouders en interne problemen en conflicten zien". In 5 gemeenten zit er zelfs een volledig lokaal bestuur: Laarbeek, Baarle-Nassau, Druten, Simpelveld, Gemert-Bakel.
- Uit het onderzoek van RTL Nieuws blijkt verder dat progressieve partijen zoals de PvdA, SP, GroenLinks en D66 niet vaak samenwerken. Slechts 4 gemeenten hebben een volledig progressief college, namelijk Nijmegen, Groningen, Delft en Utrecht.
- In 111 gemeenten vormt de PvdA een gemeentelijk college met het CDA en de VVD of met een van beiden. Ook blijkt de PvdA veel vaker met de VVD in zee te gaan dan met bijvoorbeeld GroenLinks, zoals in Rotterdam. Daar vormt de PvdA een coalitie met de VVD, D66 en het CDA.
- Een paars (VVD, D'66 en PvdA) bestuur is er niet vaak. Echt paars is er slechts in Hilversum en Haren. Paars plus met GroenLinks erbij vormen een college in Haarlem, Zeist en Gorinchem.
- De SP zit slechts 13 keer in colleges. GroenLinks iets vaker: 39 keer. Waarvan maar liefst 22 keer in een coalitie met onder andere de VVD.

Bron:

[http://www.rtl.nl/\(actueel/rtlnieuws/binnenland\)/components/actueel/rtlnieuws/2010/05_mei/08/binnenland/rechts-regeert-in-gemeenten.xml](http://www.rtl.nl/(actueel/rtlnieuws/binnenland)/components/actueel/rtlnieuws/2010/05_mei/08/binnenland/rechts-regeert-in-gemeenten.xml)

3.6 Ontwikkeling: De overheid streeft uit verschillende motieven (bezuinigingen, klantgerichtheid, visie/ideologie) naar meer zelfredzaamheid/zelfstandigheid van de burger

Op verschillende terreinen streeft de overheid ernaar de burger meer zelfstandig/zelfredzaam te maken (of te houden). Daarbij valt onder meer te denken aan:

- Afnemen diverse publieke diensten (aangifte politie, aanvragen bouwvergunning, etc.)
- Zelfstandig blijven leven/wonen, regelen van zorg (WMO, PGB, etc.)
- Zorgen voor goede opleiding en zoeken naar werk (
- Verantwoordelijkheid nemen voor eigen gezondheid en leefgewoonten (eigen risico zorg, differentiatie zorgpremies)

Verschillende motieven spelen daarbij een rol:

- Door burgers zelf keuzes te laten maken, kan meer klantgericht worden gewerkt.
- Door burgers zelf dingen te laten doen, kan de overheid efficiënter werken (bezuinigingen).
- Bij steeds meer politieke partijen – niet alleen de rechtse – is het besef dat burgers met een 'betuttelende overheid' niet worden geholpen.

Een interessante partij in dit veld is 'Burger@Overheid.nl'. Dit is een onafhankelijk forum dat de digitale overheid stimuleert vanuit het burgerperspectief. Daartoe inventariseert het wensen van burgers, adviseert het overheden en evalueert het de voortgang. Op hun site formuleren ze de ambitie van de overheid als volgt:

Andere overheid - Het kabinet wil de dienstverlening van de overheid verbeteren en een andere rolverdeling tussen overheid en samenleving tot stand brengen. Het wil dit bereiken door meer aan burgers over te laten. Als het aan het kabinet ligt, wordt een grotere zelfredzaamheid onder andere bereikt met de inzet van ICT.

Onderstaande citaat van de WMOraad uit Olst-Wijhe illustreert de rol van zelfredzaamheid in de zorg (WMO) goed:

De Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) heeft als doel dat iedereen, met of zonder een beperking, volwaardig aan de samenleving kan deelnemen. Het beleid moet gericht zijn op een samenleving waarin iedereen kan meedoen. Dit betekent dat zij door hun omgeving en/of met

ondersteuning van gemeente, organisaties, hulpverleners of individuele hulpmiddelen, in staat worden gesteld mee te doen aan de samenleving. Enkele voorbeelden hiervan zijn: vrijwilligers die zich inzetten voor mensen met een beperking, thuiszorgorganisaties, huishoudelijke hulp, financiële tegemoetkomingen, woningaanpassingen, tafeltje dekje, regiotaxi, rolstoel etc.

Wmo vraagt onder meer om:

- *eigen verantwoordelijkheid van de burger*
- *de vraag van de burger die centraal staat*
- *actieve burgers die meedenken en meepraten over beleid en ontwikkelingen*
- *het zoeken naar mogelijkheden om de burger zelfredzaam te maken en zo lang mogelijk zelfredzaam te houden*

Bronnen:

<http://events.linkedin.com/Antwoord-dialogoog-zelfredzaamheid-burger/pub/403508>

http://www.archief.burger.overheid.nl/downloads/NEIcontacten_overheid.pdf

<http://www.wmoraadolstwijhe.nl/>

<http://www.archief.burger.overheid.nl/discussie/?id=676>